

Урок № 41

Тема. О. Гончар. Новела «За мить щастя». Краса й сила кохання як матеріал художнього осмислення.

Узагальнений образ миті життя, філософія миті щастя людини

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художні особливості, філософську сутність твору,

майстерність автора; розвивати й удосконалювати навички аналізу прозових творів ма-

лих форм; виховувати любов до літератури, естетичний смак, усвідомлення філософської

сутності щастя людини, його відносності й короткочасності.

Очікувані результати: учні знають зміст новели, вміють її переказувати, виділяти головне та яскраві

деталі, характеризувати героїв, узагальнені образи, філософію, висловлювати власні

думки та враження.

Обладнання: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів.

Оголошення теми й мети уроку

;; **Вступне слово вчителя.**

«Маємо відродити в наших сучасних українцях і українську генетичну пам'ять, почуття гордості, маємо і до збайдужілих душ торкнутися запашистим євшан-зіллям рідного слова!» — ставить завдання перед собою й перед іншими митцями О. Гончар. І виконує його повною мірою, даруючи читачам скарби своїх думки й слова, роздуми про щастя людське у високохудожніх образах. Про це ми й поговоримо сьогодні на уроці.

II. А ктуалізація опорних знань учнів

;; **Завдання учням.**

1. Р озкажіть про О. Гончара як письменника, громадського діяча і людину.

2. О характеризуйте його творчість, романтичну стильову манеру.

III. Ф ормування вмінь та навичок

;; **Обмін враженнями щодо новели «За мить щастя».**

;; **Переказ ключових епізодів, складання «сюжетного ланцюжка».**

Було перше повоєнне літо. Зеленіли виноградники й виблискували перші снопи. Шляхом з військового табору до містечка тюпають артилерійські коні, але везуть не гармату, як завжди, а бочку-водовозку. Високо на ній сидить Сашко Діденко в пілотці набакиреній, у медалях на всі груди. Про демобілізацію думає, не інакше. Бо всі в ці дні живуть лише думками про те, що скоро додому, а там кожного очікує любов. У кожного — своя, а в когось просто невідома, туманна. Насвистує, наспівує бравий водовоз, чуб пшеничний напустивши на чоло. Літо горить, пашіє, хмелить хлопця. З радості він гогокає на все горло. У голову лізе всяке, що чув про любові фронтові, про знайомства в медсанбаті. А він знав тільки гармату, за боями ніколи на дівчат озиратися.

На жнив'яному полі біля невивершеного полукіпка раптом щось майнуло,

як живе полум'я. Жниця вийшла з-за копички, позирає на шлях до солдата звабним оком. Червона кофтина палахкотить на ній. Волосся темніє, вільно спадаючи на плечі. Блищать загорілі ноги. Жінка п'є з глека воду й весело всміхається до водовоза, ніби під'юджує, припрошує до себе. З'являються ще двоє чи троє дівчат і давай жартувати, піддражнювати солдата, спокушати натяками. А він дивиться лише на ту одну, яка не бере участі в їхніх безсоромних вихилясах.

Сашко кидає віжки, встає з воза і прямує до жниць. Ті з вереском розбігаються, лише та, в червоній кофтині, залишається незворушно стояти. Дивиться очима, в яких безодня жаги й ніжності. «Ніщо не боялось його, все ніби ждало цієї миті, цієї зустрічі з ним, ніби навіть довгожданим». Вказала на глечик — напийся, мовляв. Солдат не став, почав питати, як її звати. Відповідала, що Лорі, Лариса. Золоту соломинку знічев'я крутила в руках. Діденко обережно забрав її, потім узяв її маленьку руку у свою велику, грубу. Не пручалася, дивилася так, ніби все життя чекала саме його. У чорній хвилі волосся побачив срібну нитку сивини. З якого горя, якого смутку вона? «І сповнився ще гарячішим почуттям до неї, бажанням оберегти, прихистити її». Руку не хотілося випускати зі своєї, безодня очей зваблювала, а густо-вишневі губи були так довірливо близькі. Солдат припав до них. А вона ніби й чекала цього пориву, «віддарювала його жаркими поцілунками спраглості, вдячності й відваги».

Раптом вона жახнулася, скрикнула йому в засторогу. До них наближалася смерть у вигляді незнайомого, чорного, в жилетці, з блискучим серпом у руці чоловіка. Це був її чоловік, наближався він з почуттям несамовитої правоти, з божевільною каламуттю в очах. Діденко згадав, що бачив недавно, як один їхній солдат лежав на винограднику затоптаний, з перерізаним горлом. І вихопив важкий трофейний пістолет. Пролунав постріл.

Того ж дня Діденко вже сидів на гауптвахті. Перший, хто його допитував, був упевнений, що причиною всьому — вино, але солдат сказав, що це дійсно хміль, та не той, про який вони думають. І замовк.

Симпатії вартових, звичайно ж, були на боці ув'язненого. Передавали йому й цигарки, і їжу, слухали безкінечні розповіді про його Ларисочку. І вже спільно відтворювали легенду її життя: віддано за нелюба, напевно, безприданниця. Зав'язав старий жмикрут світ молодій. От і збурунилась її душа, коли побачила цього білявого артилериста. «Чули раніше хлопці, що любов змінює людину, що в коханні душа людська розквітає, а тут це диво відбувалося на їхніх очах. Був, як усі, їхній друг і ось враз — із звичайного став незвичайним, став щедрим, багатим, багатшим за царів, королів! І це був їхній Сашко Діденко! Наче напоєний чарами, тільки й жив він тепер своїми золотими видіннями, отими снопами, її красою, тільки й чекав, коли вийде з гауптвахти та знов гайне до своєї циганочки (так він свою мадярочку називав)».

Мріяв про весілля. Але закон забороняв брати шлюб з іноземками.

Старий ревнивець помер у лікарні, і справа набула широкого розголосу в країні. Говорили про безчинства окупаційних військ. Йшли депутації, вимагали винуватцеві найвищої кари! А тут ще й вибори. Лариса кричала, що це її провина, але тільки заступництво священника врятувало її від самосуду.

Діденка засудили до розстрілу. На варту заступили молоді, і до ув'язненого нікого не допускали. Приходила Лариса, але їй теж не дозволили наблизитися. Тільки в інші зміни вдалося зустрітися закоханим. Бійці без сліз і розчулення не могли дивитися на це побачення. Вирок подали на апеляцію, але надійшла відповідь — усе залишається в силі. Комбату доручили вислухати останнє слово. Діденко сказав, що ні про що не жалкує.

За півгодини засудженого розстріляли в яру, і тільки пронизливий жі-

ночий скрик сколихнув тишу над виноградниками. Дива не трапилося. Сталося все, що мусило статися.

;; **Евристична бесіда.**

— Про який час ідеться у творі? (Одразу після перемоги у Другій світовій, коли війська ще залишалися на звільнених від фашистів територіях.)

— Яка тема новели? (Романтичне кохання мадярки, заміжньої жінки, та радянського бійця, молодого хлопця.)

— Який злочин вчинив Діденко? (Вбив розлюченого чоловіка Лариси, звабив жінку.)

— Чому Лариса так вчинила? (Мабуть, це було справжнє кохання з першого погляду, якого не зазнала зі своїм чоловіком-нелюбом.)

— Чи піддаються однозначній оцінці вчинки закоханих? (Ні, адже сталося вбивство, порушені моральні норми та звичаї народу, до якого належала жінка; з іншого боку — любов не підвладна жодним законам, розуму, кордонам, заради неї йдуть на все.)

— Чи жалкує Сашко Діденко про своє кохання, ціна якого — життя? (Ні, він відчув мить щастя і за це готовий померти.)

— Які художні деталі в новелі запам'яталися, вразили вас? (Пасмо сивини в чорних косах Лариси, грубі руки артилериста Сашка, які можуть бути такими ніжними, та ін.)

— Які кольори підкреслюють романтичний настрій твору? (Червона кофтина, золотисті снопи, голубе небо, чорне волосся та ін.)

— Який твір з української класики нагадує новела «За мить щастя»? («Момент» В. Винниченка.)

;; **Слово вчителя.**

Твори О. Гончара — багатий матеріал для досліджень лінгвістів. Послухайте, як аналізує художню майстерність автора, його індивідуальний стиль літературознавець С. Єрмоленко, доктор філологічних наук, співробітник інституту української мови НАН: «Поетичною сповіддю можна назвати новелу “За мить щастя”. Вона має характерний настроєвий зачин — ніби місточок між сьогоднішнім і минулим.

Зачин — одна розгорнута ускладнена синтаксична конструкція, своєрідна фігура періоду, в якому поєдналися епічний та романтично-піднесений зміст і в якому друга завершальна частина налаштовує читача на сприймання “давньої історії”, причому розказаної оповідачем у поетично-романтичному ключі. Поодинокі розмовно-знижені слова інтимізують, індивідуалізують оповідь, але не можуть переважати піднесеної романтичності метафор, пристрасних ліричних відступів, наприклад: “Де й бралися в нього, грубого артилериста, ці слова-пестощі, ці ласкаві співи душі, співи до неї, єдиної, що й справді мовби зробила його щасливим, піднесла своєю любов'ю на якісь досі не знані верхогір'я... Що знав він досі, що бачив, чим жив? Вирви, та бруд, та сморід війни, снаряди тільки й міг фугувати, смерть одну тільки бачив, а вона, ця любов несподівана, з'явилась, мов з неба, і сонячним духом снопів — подихом самого життя — тебе обдала...”

Синтаксис новели — це синтаксис риторичних нанизаних запитань, фігур градації, інверсійного порядку слів, властивого для схвилюваного емоційного монологу. Межа між внутрішньою, невласне авторською мовою і вкрапленням мови персонажів у характерні оповідні структури майже непомітна: голос оповідача зливається з голосом і відчуттям персонажа, а через такий синтез відбувається психологічно-

мовне залучення читача до цієї “сповіді душі”.

Поезія у прозі — саме так можна оцінювати мову новели “За мить щастя”. Читача тримає в полоні пейзаж літнього сонячного дня: “Дунайське небо шовками-блаватами переливається, літо горить, пашіє, хмелить хлопця”; “Стерня, свіже литво полукіпків, снопи і снопи — все виблискує золотом, все бризкає жнив’яним сонцем”.

Можливості народнорозмовного словотворення реалізуються в природних епітетах (*набакирена* пілотка, *снопаста* праця), у порівняннях, що видобуваються з мовної свідомості, підказані сприйманням світу й того часу, в якому живуть автори герої: “Були сказані якісь слова,— він їх сказав по-своєму, вона по-своєму — і хоч це було *як мова птахів* і говорилося не для того, щоб зрозуміти, однаке й це щасливе лепетання ще більше зближувало їх.

Десь косу лунко клепає косар, і перепел профуркотів у повітрі, *ніби важкий осколок*, а біля неї сонцем пахли снопи, і вона йому теж пахла сонцем і снопами”.

В оповідній манері Гончара вагому стилістичну роль виконує чергування коротких простих й ускладнених поширених речень, фраз, що переростають у ритмічно організовані періоди.

Таке чергування створює тональність індивідуалізованої оповіді, в якій несподівано набуває семантичної виразності, афористичності якась фраза, речення, що прочитується на тлі всього тексту, а не лише у зв’язку з конкретними сусідніми фразами, наприклад: “Передній край галасу не любить”; “— Не сміємо брати шлюб з іноземками... Такий закон.— Проти любові закон? Не може бути такого закону!”; “Що ж, був хміль, а тепер — похмілля”.

Романтичний сюжет про спалах кохання артилериста Сашка Діденка і малярки Лариси закінчується військовим трибуналом, смертним вироком для Діденка. На зміну золотисто-мажорним кольорам початку новели приходить дощовий сумний пейзаж: “Дощило, і передосінні хмари облягали небо, коли батальйони похмуро шикувалися — не на плацу, а на іншому глухому узліссі...” Мотив темних хмар повторюється, відтінюючи гнітючий настрій суворої тиші, коли виконується смертний вирок.

Контрастує з мажорним початком новели її закінчення. І хоч синтаксична і ритмомелодична організація фраз витримана в тому самому запитально-нагнітальному градаційному ключі, що й уся лірично-романтична оповідь (порівняйте типові вислови: “Що так рано її [чорну хвилю волосся] посріблило?”; “Що знав він досі?”; “Що вона бачила там?”; “Що після цього ще додати до цієї історії?”), проте закінчення сприймається читачем як лірично-мінорний акорд. Уся історія «промайнула» перед читачем як одна мить. Не випадково слово *мить* повторено в передостанньому абзаці: воно ще раз повертає читача до назви новели. Повтор — лексичний і синтагматичний — визначає музичність останніх двох речень: “Хмари над яром пливли, як і пливли. Сталося все, що му-сило статись”. Епічний лад цих фраз контрастує з іншим комунікативним типом висловів — риторичними й заохочувальними запитаннями, до яких часто звертається оповідач і які внутрішньо діалогізують текст, урізноманітнюють сприймання романтичної ліричної оповіді. Саме через цю внутрішню діалогізацію відбувається спілкування автора з читачем, при цьому народжується той тип інтимізованої прози, в якій читач легко знаходить і свої суголосні інтонації.

Вони, очевидно, закорінені в особливостях світовідчуття українців, в образно-пісенних, ліричних картинах світу, в мінорному ладі народнопісенної мови.

Новели Гончара діють так, як діє на слухача музичний твір. Відчуття нюанси цієї музики в лінгвопоетиці твору означає пізнати естетику національної мови, а також естетику індивідуального слова».

— Яке враження справила на вас ця розвідка? Чи хотіли б ви навчитися так аналізувати?

IV. З акріплення знань, умінь та навичок

;; **Дослідницька робота.**

Доведіть, що твір «За мить щастя» — новела.

V. Підбиття підсумків уроку

;; **Інтерактивна вправа «Мікрофон».**

— За мить щастя я міг би (могла б)...

— Щастя для мене...

VI. Домашнє завдання

Знати зміст новели «За мить щастя», вміти аналізувати її. Прочитати новелу О. Гончара «Залізний острів» з роману «Тронка»; підготувати повідомлення.

Урок № 42

Тема. О. Гончар Новела «Модри камінь» Новела-засторога «Залізний острів»

з роману «Тронка». Гуманістичні цінності під загрозою цивілізаційних процесів

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художні особливості, естетичну наснаженість, художню майстерність твору письменника; розвивати образне, асоціативне мислення, вміння самостійно аналізувати твори й готувати повідомлення; поглиблювати навички літературознавчого аналізу, висловлення власної думки щодо прочитаного; виховувати активну громадянську позицію, несприйняття антигуманної воєнної політики та «гонки озброєнь», любов до літератури, повагу до митців, щирих людських почуттів.

Очікувані результати: учні знають зміст твору, вміють його переказувати й аналізувати, визначати основні думки, ідеї та засоби їхнього втілення, висловлюватися про художню вартісність новели.

Обладнання: _____ портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів.

Оголошення теми й мети уроку

;; **Вступне слово вчителя.**

«Жити варто так, щоб на цьому чудесному шляху не побільшувати страждання і печалі світу, а усмішкою вітати його безмежну радість і таїну», — говорив відомий американський письменник Вільям Сароян. Ці слова, як жодні інші, підходять до добротворчої і сонцесейної натури О. Гончара. «Яким світлим, яким багатонадійним і радісним почуттям душа моя бриніла, коли я “Тронку” перечитував», — захоплено відгукувався П. Тичина.

Роман у новелах О. Гончара «Тронка» — твір багатопроблемний.

Один із найважливіших аспектів буття, висвітлених письменником у творі, буде сьогодні для нас предметом обговорення на уроці.

II. Актуалізація опорних знань учнів

;; **Завдання учням.**

Схарактеризуйте образи новели О. Гончара «За мить щастя», висловіть своє ставлення до них.

III. Формування вмінь та навичок

;; **Повідомлення учнів.**

(Перший учень розповідає про політичну обстановку у світі в 1960-ті роки. («Холодна війна», політичне протистояння США, «Карибська криза», агресивна зовнішня політика М. С. Хрущова та ін.).)

Роман в новелах О. Гончара «Тронка»

Яким світлим, яким багатонадійним і радісним почуттям душа моя бриніла, коли я «Тронку» перечитував.

П. Тичина

Роман О. Гончара «Тронка» — гімн Людині, її творчій праці.

Журналістом Гончар чимало поїздив рідною Україною, чарівний образ якої постає в його ранніх оповіданнях і повістях.

Твір переносить нас в один зі степових радгоспів України. Тут ми зустрічаємо людей різних поколінь, професій, характерів: старого чабана Горпищенка, що уособлює мудрість і працелюбність народу, його дітей — сина Петра, льотчика-винищувача, служба якого — щоденний подвиг, дочку Тоню — палку, чисту й віддану у своєму першому коханні.

Сам письменник говорив: «Наше суспільство — це суспільство будівничих, людина праці — центральна постать нашого життя». «Без наших буднів хіба були б людям свята?» — зауважує героїня твору Лукія Рясна.

О. Гончар завжди вмів бачити в людях красиве, благородне, світле.

У «Тронці» цей бік його таланту виявився з особливою силою. Душевну красу героїв роману — голови робіткому Лукії Рясної і капітана далекого плавання Дорошенка, начальника полігону Уралова і його дружини Галі, Грині Мамайчука і бульдозериста Браги, Ліни Яцуби і Віталія Рясного — автор не декларує. Ми бачимо їх у нелегкій праці і в години роздумів, у хвилини веселих бесід і неправних утрат.

Роман «Тронка» вийшов 1963 року, а через рік був відзначений Ленінською премією.

Твір складається з 12 новел, об'єднаних темою праці, спільними персонажами.

Д. Павличко писав: «Тронка — дзвіночок на овечій шиї, голос заблуканої отари, звук чабанської землі. Звучання рідної мови переливається в людську душу і саму її робить звучною. Хто не чує своєї землі, той приречений на духовну німотність».

В однойменній з романом новелі автор розв'язує проблему єдності поколінь і спадкоємності традицій, а також проблему зв'язку людини з рідною землею.

Тоня дуже пишається своїм батьком. Дівчина розуміє, що чабанська праця потребує терпіння, високої відповідальності, і готова продовжити його справу. Вустами Тоні письменник осуджує нищих душею нероб, їхнє пусте життя за татів гаманець і стверджує думку про те, що тільки праця робить людину красивою.

Віталік — розумний, цілеспрямований, чесний, чистий душею хлопець.

Він закоханий у море й свої південні степи. Тронка нагадує йому звук шкільного дзвоника, що назавжди лишається в душі людини. І коли юнак від'їждить з капітаном Дорошенком на кораблебудівний завод, аби стати на судні радистом, у світанковому полі йому вчувається звук тронки — символ невидимого єднання людини з землею своїх батьків: «Та знає: хоч де буде він, хоч під якими сузір'ями, всюди йому як позивна мелодія степового рідного краю ніжно й сумовито дзеленчатиме тронка».

Дорошенко — капітан далекого плавання. Він не раз огидав планету, бував у найвіддаленіших гаванях світу, а все ж його весь час вабить «це село степове». Чому? Бо рідна сторона, де ступив перші кроки, де залишилися батьки, завжди для людини найдорожча.

Провідна думка роману — боротьба за мир у всьому світі, за право людини вільно працювати, жити спокійно, не боячись «гарячої палуби» рідної землі,

розпеченої ядерними випробуваннями. Тому Д. Павличко й назвав «Тронку» «книгою доби». Змальована тут місцевість постає як один з найважливіших центрів

сучасної світобудови. Дихання планети вчувається в розповідях про морські маршрути капітана Дорошенка (вражений безмежжям океану, не може він не думати про всіх людей, що живуть на планеті), вчувається у звуковому хаосі радіоефіру, який слухає радист Віталік. У цьому творі вперше прозвучала думка про загальну відповідальність за життя на землі: «Все під загрозою. Вчені, хто-хто, а вони вже знають і самі б'ють тривогу. Тут треба всім задуматись — і їхнім, і нашим».

«Малою стає планета, а людина велетнем стала» — може вона зруйнувати це небо, спалити хмари, але нічого з того ні створити, ані очистити вона не зможе.

Є у творі епізод, у якому з «космічної точки зору» — у сприйманні Віталіка і Сашка — розгорнуто пейзажну картину: «Палаюче бескеття хмар на заході уже переплавляється в якісь дирижаблі, постають там, мов на гігантських стапелях, обриси якихось розбудованих кораблів, велетенських ракет, а сонце кує у своїй майстерні все нові й нові кораблі, і вони вже палають по обрію святковочисті, блискучі, стартово націлені в неземні простори».

Скільки краси, романтики... Та водночас Гринь Мамайчук звертає увагу друзів на протилежний край неба: «Одна хмара стоїть, піднявшись над іншими сторчма. Висока, біла, клубчаста, як химерно застиглий у небі, непорушний атомний гриб! Притихлі, вражені стоять хлопці».

Так у романі стикаються основні контрасти і провідні проблеми доби.

З одного боку — «де, на якій планеті будуть ще оці прекрасні фрески неба?»

З другого — реальна загроза ядерного смерчу, оті атомні перегони. Тож і важливо, аби кожен крок людина узгоджувала із вдумливою відповіддю на запитання «Для чого я живу?».

;; **Обмін враженнями щодо новели «Залізний острів».**

;; **Переказ ключових епізодів, складання «сюжетного ланцюжка».**

Блакитне море. Дитячим щебетом розпочинається ранок на одному з мальовничих півостровів. Тут дитячий табір відпочинку. Люди в ньому веселі, безжурні, але й серед них виділяється Тоня Горпищенко зі своїми вигадками і завзяттям, і голосом, як веселий дзвіночок. Хоч нікому й не потурає, як і їй самій батько не потурав, уміє всякого приструнити. Тоня завжди в оточенні дітлахів.

Уміє вона їх зацікавити, розповісти про кожну рослину й комаху, водить у походи. Дивитися в степу особливо ні на що, тож вожата веде малюків до очеретів, до криниці з прісною водою, про яку ходять легенди.

Перед вихідними Тоня стає схвильована, бурхливо-радісна. Подруги вже знають, що чекає на побачення з хлопцем, і просять начальника табору відпустити її.

Щоб скоротити шлях до радгоспу, дівчина бредє неглибокою затокою, через водорості, здригаючись від доторків медуз. Серце палає від передчуття зустрічі. Сьогодні її Віталік чергує на радіовузлі, відлучатися йому не можна, тож вона сама прийде.

Радгосп ще відпочивав міцним трудовим сном, коли Тоня, вся мокра, пробралася в садок, де спав на розкладачці Віталік. Хлопець одразу ж прокинувся, пригорнув її.

Уранці мати Лукія Назарівна поїхала на вантажівці в сусідній колгосп, а Віталік із Тонею на мотоциклі степом по в'язких кучугурах — до моря. Дівчина міцно обнімає хлопця, і вони мчаться, аж вітер гуде.

Нарешті — море. Ліниво плюскотять хвилі, чорніють на березі водорості. Далеко біліє рибальська хатина, а біля неї — корова. Вона забрела у воду, ряту-ючись від спеки, й тепер зацікавлено дивилася на прибульців.

Хлопець і дівчина сміються, купаються, бризкаються, жартують. Віталік відвів свій мотоцикл до хатини (там жив його далекий родич Сухомлин, і хлопець часто допомагав йому смолити човни), узяв баркас і зіпхнув його у воду. Дядька не було, і юнак почував себе трохи господарем. Вирішили попливти до судна, що виднілося на горизонті. Це був покинутий корабель, багато жителів уже плавали туди, та й Віталік теж, добувати свинець і всякі там радіодрібнички. Пливли вже цілу годину. Берег віддалявся, ледь виднівся, а корабель усе не наближався. Стало навіть трохи лячно. Тоня ніколи так далеко не запливала. Аж ось уже й сіре залізне громаддя корабля. Висока щогла похилена, з неї звисають якісь проводи.

Для Тоні тут усе сповнене таємничості, якоїсь заборони. Судно грізне, похмуре, від усього віє запустінням. Підпливли до борту. Тоня вхопилася за ілюмінатор і вилізла на палубу. Але одразу ж затанцювала босими ногами — залізо було, як розпечена сковорідка. Дівчина закричала, щоб Віталік швидше кидав їй босоніжки. Хлопець теж піднявся на корабель, і Тоні стало веселіше. «Почуття гостре, нервово-лоскитне охопило її. Хотілось сміятись, кричати, галасувати так, щоб усі почули їхній крейсер. Двоє їх, двоє закоханих, на великому військовому судні. Ніколи, звичайно ж, не було на цьому військовому судні закоханої пари, щоб отак — він і вона. Лунали тут суворі команди, накази, радіопозивні, номери, шифри — все службове, суворе, владне. А тепер їм скорилося це тисячотонне сталеве громаддя, на сталевій арені могутніх рудо-іржавих палуб владарює сміх, їхня любов!»

Вони пішли по кораблю. Тоні все було цікаво — і скловата, і пробоїни, рвані дірки, якими вкрита палуба, і зяючі люки. Коли дівчина спитала, що то за дірки, Віталік зам'явся, перевів розмову на інше й сказав, що полігоном пахне. Йшли неквапом, оглядаючи кубрики, рубки, люки. Віталік застерігає — можна через необережність зірватися вниз. Тоня глянула вгору й побачила високо-високо щось, як шпаківню. То було місце для сигналіста, того, що дивиться вперед. Віталік, як мавпа, чіпко подряпався угору. Раптом зблід, дивлячись у море. Дівчина й собі подивилася. Далеко від них гойдався їхній човник, що, очевидно, відв'язався від корабля. Наздогнати його вже не можна було.

Звечоріло. На березі засвітилися вогники. А вони сидять, як сироти, мерзнуть — залізо дуже швидко вистигає. Тоня, наплакавшись, схилилася хлопцеві на коліна й задрімала. Віталій картає себе нещадно. Як він міг завести дівчину в смертельну пастку?

Тут їх чекають не лише спрага й голод, а й бомби, адже це — полігон для нічних тренувальних бомбардувань наших літаків.

Тоня теж картала себе — як вона могла, чому не зупинила таку небезпечну витівку. Їх шукатимуть, звичайно, але ніхто не подумає, що вони тут. А ще як знайдуть порожній човен із одягом.

Віталік думав, як їм урятуватися. Уранці він обстежить двигуни. Раптом їх можна якось запустити. Хлопець сказав Тоні, що після того, що сталося, вона мала б його ненавидіти. У дівчини ж прокинулося якесь ніжне, материнське почуття. Недаремно вона обрала Віталіка, якого вважала за найрозумнішого, найталановитішого. Він, хоч і скромний, але з тих, що роблять великі відкриття. Раптом почувся гуркіт літака. Хлопець шарпнув Тоню, потяг у якусь будку, та не зрозуміла, і тільки згодом до неї дійшло, що вони — мішень, їх бомбитимуть. Скільки ж вони тут перебуватимуть? Дівчині згадалися чомусь братові слова про те, як важко бомбити море в зоряну ніч. І про те, як льотчики інколи не повер-

таються, наче й досі живуть там, у зоряних висотах.

Зажеврів схід, темніє на березі Центральна садиба. Віталік вирішує, що не занепадатиме духом, буде шукати, боротись, спробує викресати вогню, добуде забортової води. А поки що «ці двійко, що на судні, забравшись на бак, сидітимуть на своєму залізному острові, ждучи нічного удару, сидітимуть, мовчазно зіщулені, мов останні діти землі, мов сироти людства!»

;; **Спостереження над текстом художнього твору.**

— Зачитайте опис танцю Віталіка і Тоні на розпеченій палубі затонулого крейсера, визначте його символічне значення. (Гуманістичні цінності під загрозою цивілізаційних процесів.)

— Змалюйте перебіг почуттів Віталіка і Тоні від розуміння, в якій критичній ситуації опинилися, до фіналу. (*Віталік*: переляк — відчуття провини — каяття — почуття відповідальності — бажання діяти, знайти вихід, захистити кохану дівчину.

Тоня: переляк — відчай — розгубленість — почуття провини — почуття відповідальності, що не застерегла коханого від необдуманого вчинку.)

— На ваш погляд, які ідеї утверджує автор цим твором? (Красу і силу кохання; відповідальність за долю інших, світу в цілому; неприродність військових змагань як загрозу миру й життю тощо.)

— Які риси романтизму ви помітили у творі? (Незвичайні обставини й ситуації, сила почуття героїв.)

— Поясніть символіку назви новели «Залізний острів». (Неприродне поєднання — залізний острів, як і корабель, — мішень для військових нічних бомбардувань, бомбардування в мирний час, над мирним морем, під мирними зорями.)

— Чи змінилися ваші враження від твору після його детального аналізу? Як саме?

IV. З акріплення знань, умінь та навичок

;; **Робота над характеристикою героїв.**

Схарактеризуйте образи героїв новели «Залізний острів» Віталіка й Тоні.

на вигляд звичайний необережний

досвідчений

радист

чистий

душею

романтичний

цілеспрямований

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

не падає духом, активно шукає виходу

зі скрутною ситуацією

☐ **Віталік** ☐

здатний

на сильні

почуття

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

допитливий скромний чесний розумний сміливий відпові-

дальний

весела допитлива працююча віддана відповідальна

□ □ □ □ □

Тоня

□ □ □ □

має підхід до дітей щира, чесна, чиста здатна на сильні почуття переймається долею

світу

;; **Робота з текстом.**

1. Випишіть приклади художніх засобів та прийомів (пейзаж, портрет, опис корабля), з'ясуйте їхню роль у творі.

2. Назвіть елементи композиції та сюжету в новелі, враховуючи те, що вона входить до складу роману.

експозиція зав'язка кульмінація розвиток дії розв'язка

Тоня йде на

побачення

з Віталіком

Хлопець і ді-

вчина пливуть

до крейсера

Герої розуміють, що

відрізані від світу, що

вони — «мішень»

Пошуки виходу Герої сподіваються на

порятунок (розв'язка

в іншій новелі)

Позасюжетні елементи: пейзаж, портрети героїв, діалоги, описи, міркування героїв

V. Підбиття підсумків уроку

;; **Інтерактивна вправа «Мікрофон».**

— Якби я потрапив (потрапила) в подібну ситуацію...

— Стосовно «гонки озброєнь», «клацання зброєю» я думаю...

— У новелі О. Гончара мене захопило...

VI. Домашнє завдання

Знати зміст новели, вміти її аналізувати, висловлювати власні думки з приводу порушених автором проблем; підготувати повідомлення.